

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՂԴԱՏԻ»

ՅՈՒՑԱԿ ՎԵՐԱՔԵՐԵԱԼ ՏԵՂՈՑՍՅ

1159	1761	Թւոյն Յարութիւն Յակոբեանց նախահայր պապն իմ ⁶ աշխինքն հայրն Այդինի ընդ Սոփիա կնաւ հանդերձ, ի Տիգրանակերտէ առ տեղս գալ ե բնակուին Բաղդատ :
1160	1711	Թւոյն գալուստն երկրորդական ուստայ նազարի :
1167	1718	Թւոյն Կօկ նազարեան եկեղեցին տիրապետելն ուստայ նազարի :
1176	1727	Թւոյն թաղաւորելն նազրչահ Ղալի Շահ Թահմազըն յԱսպահան :
1180	1731	Թւոյն ձիթտան ընծայումն առ ապիրատ ազգին Բաղդէացոց :
1196	1747	Թւոյն սպանուին նազրչահի զաշնակաւ ի ծառայէ իւրմէ, յայտմ թւոյն թաղաւորեաց Քէրիմխանն ի Շիրազ :
1198	1749	Թւոյն մեծ սոյ անկանին Բաղդատ :
1200	1751	Թւոյն չորից սրբոց մասանց Էջմիածնէ շնորհ գալն տեղս :
1217	1768	Թւոյն Արք(ա)համ ծնողիս ծնունդն է ի Այդինէ :
1220	1771	Թւոյն մահտարածամն Բաղդատուոյ բնաջինջ արարեալ :
1221	1772	Թւոյն մահտարածամն Բասրայու, որում 800 Հայոց տան դուռն փակեալ :
1222	1773	Ի յայտմ ամի Քէրիմխանն Շիրազայ ընդ միջնորդութեամբ եղբոր իւր Բասրայու երկիրն տիրեալ եւ Գլըրացի Սուլթման Աղա Մուսալլիմին զերի ձերբակեալ եւ սուլայ սիրելոյ ներել եւ ընդ շնորհիւ իւր ի թաղաւորութեան Պօլսոյ, կուսակալութեան հրովարտակն արտօնութեան երեր եւ ի Շիրազէ անտի առօք փառօք յուղղեալուեալ առ տեղս նստոյց, եւ ըստ այնմ յոյժ բարեկամութիւն հաստատուեց ի մէջ երկուց տէրութեանց եւ յիշեալ Սուլթման Աղէն, 24 ամ կուսակալութիւն արար եւ զկնի նորին 4 ամ եւս Ալի փաշայ Արուզազդարէն, եւ
1227	1778	

5 Այսինքն՝ Բաղդատի :

6 Խօսքը իր՝ սոյն պատմութեան հեղինակի մասին է :

զկնի նորին մեծ առաջի Սուլէյման փաշի որդի Ասրազ փաշայն չորս կէս ամ իշխեալ, եւ Դաւուդ աֆանդի արծաթով զնեալ չոր նորին, սպան Ասրազին եւ կուսակալութիւնն տիրեալ տասն հինգ ամ իշխեաց, մինչեւ ի յաւուրսն մահտարածամն տեղոյս, Այի փաշայն եկն ի Պօլսոյ, զերկիրն տիրեալ եւ Դաւուդ փաշայն անխնաս ձերբակեալ եւ առաքեաց առ Պօլիս, եւ Վրացիքն զրկուեցան իշխանութենէ տեղոյս ըստ այնմ, եւ ընդ (Հանուր) ամ ի բնէ մինչ ի վախճան մերձ յիսուն չոր (54) ամ դեւեց, ընդ ամենայն վայելչութիւնն Վրացւոց, եւ խափանեալ եմուտ ի ձեռս Օսմանցւոց:

1230 1781 Թւոյն Քաղզէ յաղզէ Եօնան անուանի ոմն ի փառս Հաւատի նահատակեցաւ Բաղդատ որում զլուխն նորին յատուկ ի գոյ եկեղեցոյն իւրեանց ամփոփելոյ եւ ըզմարմինն ի դաշտին հանգստարանին, որում եւ ի միւսում ամի:

1231 1782 Թւոյն փաղբիքն մարմին զողացեալ տարան առ Հրոմ, սակայն զսուր զլխաման եւ զղղեստ զօտին ընդ վերարկուաւ հաւանական է մինչ ցարդ, զոչն առ տեղս, որում առ հասարակ քրիստոնեայք, առ փսն բժշկութեան հիւանդաց տանեն եւ ըստ հաւատոց իւրեանց ընկալնուն յԱստուծոյ:

1231 1782 Թւոյն փաղբիքն զողացան ի վերլիշեալ մարմինն տարան Հոմ:

1233 1784 Թւոյն Աստուածամօր եկեղեցին ապարիտ Քաղզէ հրդեհեցին:

1234 1785 Թւոյն հայկազինքն վերստին նորոգեցին սուրբ եկեղեցին:

1240 1791 Թւոյն Այդին նախահայրն իմ վախճանեալ:

1241 1792 Թւոյն Տէր Եփրեմն ի ժամանակի եպիսկոպոսութեան, առ տեղս զալ ընդ կոնտակաւ տեառն Ղուկասու սրբադան կաթողիկոսի առ փսն Հնդկաստանայ նուիրակութեան:

1246 1797 Թւոյն զամուսնանալ չօրն իմոյ Արրհամու ընդ մօրս Եւայի:

1248 1799 Թւոյն 14 Փետրվարի է ծնունդ մեղսամածեալս Ղուկասու եւ ի յայտմ ամի Տէր Եփրեմ սրբազանն վերադարձ արար Բաղդատ, եւ ի յայտմ ամի Նոյեմբեր ամսոյն վախճանուեցաւ տէր Ղուկաս կաթողիկոսն:

1249 1800 Թւոյն սրբադան տէր Յովսէփ կաթողիկոսն նստաւ ի յաթոգի:

1256 1807 Թւոյն մեռաւ տէր Յովսէփ կաթողիկոսն եւ եմուտ անդրէն չչուկ աղմկաց ընդ մէջ եպիսկոպոսաց, յորոց Դաւիթն ըսդ կարեկցութեամբ Պարսկացւոց կաշառիք ընկալեալ զգահն նստաւ ի հայրապետութեան յաթոն, եւ իսկոյն յայնմ Թւոյն Դանիէլ եպիսկոպոսն անմիջա-

պէս ընդոստեալ զնաց զանձս խոստանալով զօրութեամբն Պարսիացւոց, եկն առ յաթոռն եւ տէր Դաւիթ սուտ կաթողիկոսի ալիքն կնտեալ, անարգաբար խայտառակելով լուծաւ հայրապետութենէ զնայ, եւ տէր Դանիէլ նստաւ ի զահի հայրապետութեան որում եւ այնմ դարոյն, քանի քանի նուիրակունք տարածեալ չրջակայէին անդադար որում եւ առին եղիլի մանկանց զհացն ի բերանոյ յալիտակեալ եւ ետուն առ ի շանց. եւ որում ըստ այնմ բանասէրն տրտնջալով ողբայ այսպէս. «Եպիսկոպոսք աշխարհասէրք ընտրեալ արծաթով ի կարդ յօծումքն շնորհաց հոգւոյն կոչման պիտադունից շննաց»: Եւ զի մինչ կենդանի էր Դաւիթն ընդ սակաւ միջոցաւ ի տարարադատութենէ ազդի փոյթ առ փոյթ տէրն ի բաց պահանջեաց հոգին Դանիէլի թէ եւ ինքն մեռաւ, սակայն յաթոռն ճնշեալ թողին, ի ներ զումար պարտուց եւ իրբեւ լցաւ

1257

1808

Թիւս այս, զի որպէս յաւուրն Տրդատայ արքայի մերոյ, միածին բանն Աստուած էջ ի զաշտին Հայաստանի, ընդ միջնորդութեամբ հօրն մերոյ Գրիգորի եւ ի չղոյէ տնօրինեալ կազմեաց զհայրապետական զաթոռն էջմիածնի առ վասն ազգիս Հայոց, հանդուժաւոր պարգեւատուն զթալով ազգիս այսօր շնորհեալ վիճ(ա)կեցոյց վասն մեր, իսկ անձնադիր քաջ մի հովիւ, փոխանակ նորին լուսաւորչի, զերանաշնորհ տեառն Եփրեմ սրբազնասուրբ կաթողիկոսն ժառանգեալ նստաւ ի վերայ սղատեսիլ յաթոռի հօրն մերոյ Լուսաւորչի, որում էր ճնշեալ ի ներքոյ անբերելի ծանր պարտուց, եւ զերացեալ ընդ մթերիւր ի ձեռս անօրինաց: Ահա այսօր է զոր արար տէր եկայք ցնծացուք, ահա օր փրկութեան, զի այսօր ելաք մեք ընդ հուր եւ ջուր եւ եկաք ի հանգիստ, քանզի խաւարեալ էր ի բացուստ անտի լուսաւորչական ճրագն աթոռոյն, զի ահա տէրն իւր արագահաս եկն եհաս լուցանել զնայ: Նա զի երանաշնորհ հայրապետն մեր, բարձրաբազուկ էր եւ հարուստ յոյժ, քանզի ի բնէ կարի հարուստ մեծատան որդի էր հօր, եւ ի յարբունս հասակի, շնորհ ընկալեալ ի Քրիստոսէ, եւ հրաժարեալ ի կենցաղոյն աշխարհէ, թողեալ զտուն հօրն իւր, եւ եկեալ ի կրօնս սրբութեան, եւ զկնի ժամանակաց, զծնող մարմնաւոր հայրն վախճանելով, եւ ըզմթեր զանձուց նորին, բաժանեալ ժառանգութիւնն առ սրբազանին զաղարեալ, թողեալ զերջանկայիշատակն որ ի չրջակային իւրում յեպիսկոպոսութեան առ վասն նուիրակութեան եւ սրբազանի իւր իսկ զուտ զաւազան պտուղքն զոր բովանդակեալ էր եւ ըստ այնմ մշտնջենական զիւր արդար իսկ կայից անդադար բաշխեր առ տընանկ եւ կարօտելոց, եւ անսպառելի էր կարիք սրբութեան նորին եւ իրբեւ վիճակեալ նստաւ առ ի զահոյն հայրապետութեան, ըստ որում եւ եւ մուտն աթոռոյ ոչ

բաւելլով, մանաւանդ այն զի Պարսիացւոց յամէ ի յամ, զիւանի կեղեքումն, եւ անվթար տուգանքն անօրինաց, ուստի ժամանակ ընդ ժամանակաւ սրբազանն զիւր մրթերից իսկ բարդեալ օգնելով, ըստ այնմ աթոռն չբաւորեալ աղքատացաւ եւ զսրբազանն ընդ նմին. եւ առ վասն խստագոյն կոչկոճիւք Հալաժանացն Պարսիացւոց, եւ ըստ տանջանաց նոցին, վրդովիւք զայլրացեալ վհատելով. ուստի եւ սրբազանն ճարահատեալ, ի 1273 (1824) թւոյն, խոյս տուեալ ի յաթոռէ չօդաւ առ Հաղբատ վանքն եւ զնաց ի Թիփղիս, առ Երկիրն ռուսաց, վասն փրկութեան աթոռոյն: Եւ միախորհրդակցեալ ընդ Տեառն Ներսէսի սրբազան առաջնորդին Ռուսաստանի, զոր եւ ապա զերածարեալ վիճակեցաւ Հայրապետութեան ամենայն Հայոց: Եւ միջնորդութեամբ նորին սրբազանի, ջան ի կուրծս եղեալ, ընդ աղերսանօք աղաղակ բարձան առ բարձրագոյն տէրութեանն ռուսաց, առ վսեմ վեհադոյն Տեառն Տեառն Նիկոլայ Պաւլովիչ կայսրն թաղաւորաց: Եւ ողորմութեամբ բարձրելոյն զթաւով կայսրն, տեղի առեալ զաղերս սրբութեանց նոցին, միութեամբ փութանակի բանակս արկեալ առ ընդդէմ յանդիման քաղաքին Էրեւան ի սահմանն աթոռոյն Էջմիածնի, ընդ ի ներ կառավարութեան սպառապետին կայսրի ճանարար Պասղեւիչի, եւ ընդ նմին խորհրդակից օժանդակութեամբ Տեառն Ներսէսի սրբազան առաջնորդի Հայկազնեացն Ռուսաստանի եւ այցելու կարողութեամբ Տեառն մերոյ միածնի բանին Աստուծոյ, աջողեալ շուտափոյթ տիրապետեալ զԵրկիրն Էրեւանայ, եւ զաթոռն Էջմիածնի աղատեալ ի զերութեանէ, եւ սրբազան քաջաջան Տեառն Եփրեմ, արժանընտիր կաթողիկոսին, անմիջապէս ցնծութեամբ ընդ զերագոյն Հանդիսի, փառօք բերկրութեամբ բերեալ ի Թիփղիսէ, եւ զիւր Հայրապետական աթոռն յանձնեալ առ սրբութեան նորին փառաւորապէս վայելեաց ընդ յամենայն աւուրս կենաց սրբութեան իւրում, որում որ մինչ ցարդ Հայրապետքն մեր ընդ ազատ երջանիկ բարօրութեամբ վարեն զկեանս իւրեանց, որոյ յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ Եղիցի ամէն:

Եւ որոյ ի յայնմ օրէ սկսեալ, ընդ ամենայն սահմանացն Ռուսաստանի եւ մանաւանդ սրբակրօն միաբանքն սրբոյ մայր մեր աթոռոյն Էջմիածնի, ի ժամ պաշտաման սրբոյն պատարագի, յաւերժական անվթար, յիշատակեն դանուն բարձրագոյն կայսերացն Ռուսաց ներկայից: Որպէսզի իսկապէս արժանի են տօնելնոյ, առ վասն փոխարինելոյ զերախտիս խնամակալ զթութեանց նոցին առ աղդիս մերոց, որոյ եւ տէր Հատուցէ փոխարինելով ըստ առաքինի զօրծոց զվարձս իւրեանց, այժմ եւ յաւետ ամէն: Ասկայն ըստ խղճի մտաց ամենահարկ սպասկանեալ արժան եւս էր Հանդունաւորպ վայելչու-

Թեան առ վասն քաջաջան սկզբնադատման առիթ եղև լոց զպարապետացն Երախտաւորաց, որոյ ընդ ամենայն սահմանաց եկեղեացն Հայոց, պարտապանք են, որ ի ժամու կենարար սուրբ պատարագի, ընդ որս զերիս Երախտ Հօր սրբալինից անուանքն արձանագրեալ ընդ ի դասս սրբոց Հայրապետացն նախնեաց, անխախտ տօնելով, յաւերժական յիշատակ էին, քանզի արժան է մըշակին ի վարձու իւր, մանաւանդ զի յայնմ դարոյն ումանք ընդ ակնատեսս եւ ոմանք լուիլու տկանջօք, ընդ անցից տաղնապին իրազեկ լեալ, որում ընդ Հայթաթայթանօք Թեյազրութեամբն սրբազանից, անխախտի ջանիւր նոցին, որ ի 1276 (1827) Թուոյն ընդ Հնորհիւ սրբազանից տեառն տէր Եփրեմ կաթողիկոսի, եւ տէր Ներսէս սրբազան Ռուսաստանոյ Հայոց առաջնորդի, որ յապոյյ զերազանցեալ կաթողիկոսն Հայոց, Երկոթինքն, ընդ միախոհ պարագլուխ լեալ, առին ընդ կուրծս խաչն իւրեանց, ի փառս փրկութեան աթոռոյն, մտին ի մէջ բորբոքեալ Հնոյն տաղնապի, եւ ընդ Հարիւրաւոր ամաց հետէ ընդ ի ձեռս անօրինաց Պարսիացւոց, որպէս մեռեալ էր զպանծալի մայր մեր աթոռն, ընդ ջանիւք երկիցրս Հայրապետաց, յարեաւ, որոյ այսօր կ[ը]րկեալ ըզմեղ եւ ընդ քաղցր կաթամբ զիեցուցնելով սնուցանէ ըզմեղ:

Նաեւ երկրորդական Երախտահայրն սրբազան Տեառն Պօղոս առաջնորդն Պօլսոյն Կոստանդինի, որում յայնմ դարոյն, զաթոռ սրբազնասուրբ Եղբօր Տեառն Առաքելոյն Յակօբայ, սրբոյն Սաղեմայ, որոյ անքանակ մեծ դումարոյ, ընդ տոկոսիւք պարտուց ներքոյ ճնշեալ, որոյ եւ աղաղաւ սուրբ աթոռն զրաւեալ կայր զաշնակոտութեամբ, ընդ ի ձեռն անօրինացն Երբայեցւոց, որում սուրբ աթոռն մեր տարակուսեալ կայր ի մէջ անբուժելի նեղութեան. ուստի ըստ այնմ աղաղաւ սրբազան Հայրն մեր, արադապէս սլացեալ եհասաւ ի դատ փրկութեան աթոռոյն, ժրաջան հնարիւք, զարծաթ, ոսկի, ընդ քարեղէն մարդարտաւ զսպաս եւ զարթան անօթից վաճառեալ եւ զթերի պակասնորդան ի միաբանիցն աթոռոյ, հարուստ նուիրակ եպիսկոպոսաց մթերքն, իւր փոխ առեալ եւ զպարտոն աթոռի, մինչ ի վերջի բնիօնն հատուցանելով, որպէս զօսկի դտեալ մաքրապէս ճողոպրեալ ազատեցոյց, ըստ որում ի յօրէ յայնմանէ, սրբազան աթոռքն մեր, ընդ սրբալիւրօն միաբանիւք, ընդ խաղաղ եւ երջանիկ կենօք կենցաղաւորին, որոյ յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի, եւ զվարձս սրբազանից անջնջելի յիշատակաւ փոխարէն առաքինութեանց Երախտեաց նոցին, ի կոչումն երկնային Հարստնեաց Տէրն մեր Յիսուս եւ առաւել պերճացուցէ, եւ զկենդանի բարեմաղթանս նոցին, ի վերայ մեր եւ արժանաւորաց ծաւալեսցի, Ամէն:

1258

1809

Յայտ թուոյն, Էջմիածնայ աթոռի նուիրակ տէր Յակոբոս եպիսկոպոսն ի Հնդկաստանէ աւարտեալ պաշտօն իւր ամբողջապէս դարձ արարեալ եկն առ տեղս, ընդ իւր տէր Վրդանէս յարեղայիւ եւ մթերիւք ամբողջ: Եւ սրբազան եպիսկոպոսն, ընդ ամենայն մասամբ զբարթ եւ առողջ դուրսի, յանկարծակի ի միում զիշերի, կաթուածական ակտիւ, ի Գ Դեկտեմբեր ամսոյն մեռաւ, եւ մարմինն ի Հանդատարանին դաշտի ամփոփեցաւ, ընդ պատճառաւ, եւ յետ զկնի վեց ամսոց դարձեալ կրկին հանեալ ի զերեզմանէ դաշտի ածեալ ի քաղաքն եւ ի զոդ դաւթի Աստուածամօր եկեղեցոյն ամփոփեցին եւ նորին սրբազանի, տէր Վրդանէս յարեղայն, ողջ առողջ անձամբ, առ ժամանակ մի բնակեցաւ աստանօր, կենցաղաւորեալ ի վայելս երջանկութեան:

1259

1810

Թուոյն մինչդեռ տէր Վրդանէսն առ աշդր կայր ահա միւս եւս Էջմիած(ն)այ միաբան ի Հնդկաստանի նուիրակութենէ տէր Աւետիս Արքեպիսկոպոսն աւարտեալ զնուիրակութեան պաշտօնն ընդ մթերիւք ամբողջապէս դարձ արար առ տեղս: Եւ էր զեպիսկոպոսս այս, աշխոյժ լեզուազար բնասորութեամբ, եւ ունէր բարձրադուկ կայտառ (հ)ուժղ[կ]ու եղբայր մի ի Թէհրան, ի սպասու պաշտօնի Ֆաթհալի Շահ Արքային Պարսից, եւ որովհետեւ երկու երեք ամաց առաջ, զվերոյիշեալ երկեցս կաթողիկոսաց, տէր Դաւթայ եւ տէր Դանիէլի, ընդդէմ Աստուծոյ, անկարգ վարուց պակուցանողական աստուկութենէ անցից նոցին, զզրկեալ զահիւհարան զաշխարհն ընդ ամենայն, այլ ե իրր թէ սակաւ մի եւ լրեալ էին զբարբանջմունս ի լեզուազարութենէ վերոյիշեալ եպիսկոպոսի, ըստ այնմ աղագաւ, զահիւհարեալ զմիաբանքն ընդ հայրապետին աթոռոյն սրբոյ, որոյ եւ վասն ի գալստեանն առ աշդր նորին Աւետիս եպիսկոպոսի եւ ընդ թելադրութեամբ տէր Վրդանէս վարդապետի զրդմամբ, ուստի եւ միաբանեցան տեղոյս պարտնաքն, ընդ նմին բողոքս արկեալ առ յատեան Անկղեւոյ (Անգլիայի) բարձրագոյն տէրութեան, մէճէր կօնսէլ սհապ մատր Ռիջ պատուարժանոյն, օժանդակութեամբ եւ ի շնորհէ նորին կարեկցութեամբ, փոյթ ընդ փոյթ ի նմին գալստեան աւուրն երրորդի վերոյիշեալ եպիսկոպոսի շնորհել առնելով տիրապետեցին ի նմանէ, կորդեալ բոլանդակ զմթեր զանձն նուիրակութեան, կորդեալ առին ի ձեռանէ նորին, եւ եթ միայն զիւր իսկ անձնական զղղեստ հանդերձան պատմուճանաւն իւր պատժեալ ի տէրութենէ Օսմանցոյ ձերբակալ կապանօր, ընդ երկուս պահակաւ, բառաթալլի զինուորաց, աքսորեցան զնայ առ ընդ այն ճանապարհահաւն Բասրայու, որում եկեայն էր, եւ ի ժամանակոյն առ ընդ զետրն Բասրայի, Շաթլարար յորջորջելոյն, առ ի պետս Օսմանցոյ պատերազմական նաւին մէջ բանտարկելոյն,

և ի իջևանիւ նորին ժամոյն յայնմ, տարաբաղաւորաբար ի վայր անկեալ իսկոյն խորտակեցաւ, եւս զոտս նորին ողբալոյն, և յապայ ընդ սակաւ միջոցաւ անդուստ եւս, ընդ ցամաքային ճանապարհաւ դարձեալ վերստին, ընդ խորտակեալ տկարութեամբ, վարեցին զնայ առ Ասորաստանեաց երկիրն, Մարտին յորջորջելոյն, և արկին զխղճալոյն, առ արդեականն բանտի, և ընդ ի նոյն խորտակեալ տկարութեամբ, վեց ամիս կենցաղավարեալ ի բանտաբանի, ի կենսատու հացէ, անթոշակ և զորով ի քահանայական օծմանէ մեռաւ ի մէջ հեթանոսաց բնակելոցն ի վայրիւ եւ արդեօք ընդ որում վիճակի և ուր տեղ կամ ո՞ր ամփոփեաց ողբալոյն, սակայն ընդ նորին հոգեխուսոյն զնպցող զերկուս մահմէտական պահակքն, առ վերադառնալն նոցին այդր պատմէին իրբեւ թէ ի ժամու վախճանի նորին սրբութեան, լոյս շառաւիղեալ է ի վերայ նորին, այսպէս վկայեցին:

Արդ ո՞յր կամ որո՞ւմ վերադրեմք սարսափելի և անրերելի ցաւս այս, զի ահայ ունէի ճառելոյ շատ բան, սակայն զրիջս անգոր է միանգամայն:

1261 1812

Թուոյն տէր Վրդանէս յարեղայն, ընդ բարեխօսութեամբ պարոնաց տեղոյս ոմանց, և շնորհիւ անդղիացւոյ միջնորդութեամբ, զնաց առ սուրբ Աթոռն էջմիածին, ի սրբազան Տեառն Եփրեմ կաթողիկոսէ Լալիսկոպոսական աստիճան ստանալով, և ի վիճակի Հնդկաստանոյ նուիրակութեան, անմիջապէս շուտափոյթ դարձ արար առ տեղս:

1263 1814

Թուոյն զնաց առ Հնդկաստան, տէր Թօմաս յարեղայիս հանդերձ:

1266 1817

Թուոյն ծերունի մահտեսի Բարաղամ վաճառական տն, բաղմեալ կայր ի սեղան ճաշոյն արբեալ, և ի մէջ դուարձախօսութեան, սլացոյց ի լեզուէ, որոյ ի յերիտասարդութեան դարոյն, տեղոյս եկեղեցւոյ, սպաս արծաթեղէնն զողանալն, իսկ լեզուաւ ի հրապարակի դաւանեաց, և ընդ նիւթիւ յայնմ բարդաւաճեալ վաճառականութեան, որ յապագայ վախճանի նորին յետին թշուառ վիճակի հասեալ մեռաւ չքաւորութեամբ:

1270 1821

Թուոյն սկիզբ մեծ կօլորայի (քոլերայի) անկանին բնաւայ ի միջոցի տասն տուրց 15 հազար հոգիք պակասեցաւ որպէս զոր լուաք:

1271 1822

Թուոյն ի նինուէ և ի նորին սահմանաց, սարմաթիկ սոյլ տնկելումն, որոյ եղեալքն առ ի դաշտն Թափառեալ, ընդ ճարակմամբ խոտոյ եւ դմիս դաղանաց ուտելով՝ ախտացեալ, ոմանք ի դաշտի պակսելով, ոմանք ախտացեալ առ տեղս բովանդակեցան և ըստ այնմ տեղրս օտար տկարութիւն մի անկաւ, ի յայլ ազգէ անթիւ, և ըստ ի նոցանէ ընդ սակաւ միջոցաւ և եթ միայն 20 երեսուն հոգիք մերազնէից պահատեցաւ, այլ ևս յայսմ

- Թւոյն կօլորէի ախտիւ սակաւ անձինք պակսեցան, սակայն ոչ ոք զգացաւ իսկ կօլորայ լինելն:
- 1272 1823 Թւոյն տէր Վրդանէս Լալիսկոպոսն, ի Հնդկաստանէ կաթուածական ախտիւ, լեզուն պապանձեալ, դարձ աւարտ առ տեղս մեռաւ, և թաղեցաւ ընդ կից Յակոբոս Լալիսկոպոսի՝ վարդապետին խորոյ, ի պաթին եկեղեցւոյն, որոյ տէր ապաշխարանք Համարեցի նմայ:
- 1273 1824 Թւոյն ասիրատ ազգն Քաղղէ (աղւոց) ի կոյս ձիւթանտանէ իջեալ առ մեր եկեղեցւոյ, արծաթեղէն սպասրն զողացան և ի յայսմ Թւոյն ձիթատունն զնեցին մերազնայքն:
- 1276 1827 Թւոյն ի վիճակի վաճառականութեան եղկելոյս, զնացի առ Բասրայ, և անդրէն առ Բուշեռ, Պարմսիր և Շիրսոյ:
- 1280 1831 Թւոյն առ զիրէժինդրութեան մեղաց, Էհաս ցասմամբ մահտար(ա)ժամ պատիժն երկնային, էջ ի վերայ Բողղատուոյ, որում օրական մինչև երկու Հազար Հոգի խողխողեաց միջոց Հարիւր օր անվթար, մինչև անդամ թաղող չգոյոյ որ և զիականքն օտար պանտխելոյ, ի սրտոսի և շուկայից անկեալ զաղանակուր լեալ, և ըզրնակչաց մասն ի բնակարանի ամփոփելոյ և մասն առ Ասիոյ զեան արկին և ի վերայ այսր յամենայնի վերադիր Սուլթան Մահմուդն Պօլսոյ, ի մեղաց Դավութ փաշայի բարկանալոյ, անդրէն ընդ բանակաւ Ալի փաշային առաքելոյ, զքաղաքն պաշարեալ էին, մինչ ցրկատարածն մահտարածամի, և քաղաքն դադ[ա]րկելոյ, ուստի Ալի փաշայն տիրելոյ և գ'ափուղ փաշային ձերբակալ թարց պատժուոյ, կենդանի ամբողջացէս, առ Պօլսո առաքեաց զնայ: Եւ բարբաղտապէս զերծեալ ի թաղաւորի պատժուց, և յաւել քան քսան ամ Լու Էրջանիկ կենօք ի Մաղինայ բնակելոյ, զբուեալ զկեանս իւր և թաղեցաւ անդ:
- 1281 1832 Թւոյն զնոյն մահտարածամի վերստին կրկնեաց, օրական մինչ չինդ Հարիւր Հոգւոյ պակասին Էհաս, և յայսմ Թւոյն Բասրայ, Բուշեռ և ի սահմանացն խողխողելոյ և Էհաս առ ի սահմանա Շիրսոյ, և նուաստ ներկայ գոյոյ, ոչ մնասեաց և ոչ Էմուտ անդ, որում իսկ աշօր տեսի:
- 1283 1834 Յայսմ Թւոյն, նուաստ ներկայ տեղս գոյոյ, ի Բողղատ, այլևս վերայ նորոգեաց մահտարածամի Էրեք ամիս դ[ա]մեալ, մինչև երկու Հարիւր Հոգի խողխողեցոյց, որում յայսմ Թւոյն Համարանցի տէր Յ(ովհաննէս) տէր Յ(ովհաննիս)եանն, ընդ այլ ընդակից թափառական քաջանայիւք թեւածեալ արշաւանաւ զալ առ ալդր, թողումք կեղեքնն ժողովրդոց մինչև անդամ եկեղեցւոյ գախն մթեր կենաց փայտն զողացաւ, և ի

- p>1283 1834 յայտմ թւոյն դարձեալ վերադիր եկեղեցւոյ յիշատակ, պատարադիչ քահանայից, արծաթեայ սաղաւար-
-
- զ[ա]ն. զանեցի տէր Յ. զողացաւ որում եօթն հարիւր
-
- զոան զինն էր, որ է 14 հազար սաղ զ(ու)ս(ու)չ:
-
- 1295 1846 Թւոյն սաստիկ կոյրոյ այնկաւ Բասրայ եւ Բաղ-
-
- դատ, որոյ բաղմաթիւ հողոց խողխողելէն յետ, եւ ի
-
- յայնմհեաէ մինչ ցարդ յուղելով զետեղեալ եկաց ախտն
-
- ի յայտմ սահմանի, երբեմնարար արշաւասոյր զայ եւ
-
- մաքրադարգելով խրատէ ամբարշտաց, բայց ոչ ոք
-
- դատեայ:
-
- 1295 1846 Յայտմ ի վեր թւոյն թաղաւորական հարկ հաստա-
-
- տեցաւ ի վերայ քրիստոնէից, ըստ մարդւոյ յատկացեալ
-
- տանն սաղ զուսուշ հատուցանել յամէ յամ առ հասա-
-
- րակ:
-
- 1297 1848 Թւոյն տէր Մեսրոպր առաջնորդի շնորհ բերելն ի
-
- Պօլսոյ:
-
- 1298 1849 Թւոյն դարձ առնելն սրբազանի հրովարտակ բերել-
-
- ւոյ Պօլսոյ:
-
- 1299 1850 Թւոյն սրբազան ընդ հրովարտակաւ եկն ի Պօլսոյ
-
- առ աշղր:
-
- 1301 1852 Թւոյն Շօրճայի եկեղեցւոյ օծման հանդէսն կատա-
-
- րեցաւ:
-
- 1303 1854 Թւոյն տեղոյս քրիստոնէից ի Անէի Ասքերիէ տասց-
-
- եալ հարկն բրդելով, յամէ տանն եւ հինգ զ(ու)ս(ու)չ
-
- հաստատեցին:
-
- 1305 1856 Յայտմ թւոյն սրբազանն մեր զնաց Նինուէի եկեղե-
-
- ցին կատայց:
-
- 1306 1857 Յայտմ թւոյն Թաննուշեան Ասատուրի թոռունքն ո-
-
- րում վանի յորջորջի եկեղեցւոյ սպասքն զողացաւ:
-
- 1315 1866 Թւոյն. աղբրանակերացի սրկրամոլ եւ արբասէր
-
- կարապետ վարդապետն իբր ի՛նչ առ վասն առաջնորդու-
-
- թեան եկն մեզ:
-
- 1317 1868 Թւոյն Մաղհաղ փաշայն քրիստոնէից ի Անէի Աս-
-
- քերիէն երկպատեալ յամէ 30 սաղ զ(ու)ս(ու)չ հա-
-
- տատեաց:
-
- 1320 1871 Թւոյն Մէլլղանի թաղի Աստուածամօր եկեղեցին ա-
-
- դարտեցին, որում 233ամեայ կառուցեայն էր:
-
- 1321 1872 Թւոյն խնաց նորին եկեղեցւոյ, որում 120ամեայ
-
- ամփոփեալ շորից պանծալի սրբոց մասունքն, տեղա-
-
- դերձ արարեալ, սրպէս տարադիր փարանեալ, տարան
-
- կրանկեաց ընդ ի զսղ եկեղեցւոյն Շօրճայի վերատին
-
- ամփոփելով զետեղեցին զսքանչկաղործսն սրբոց:

Իսկ արդ ըստ իմում տկար կարեաց, զոր ինչ ի սր-
նոսի կենացս, ընդ ունկամր լուեալ, եւ աչօքս տեսի,

րնդ որ հակիրճ համառոտաբար ի տևտրակիս արձանագրեալ եւ ի վեր թւոյն փակեցի, եւ առ վասն հարեանցի անհարթ եւ անհեթեթ շարահիւսելոյս, որպէս ի վեր անդր արդէն իսկ խնդրեցի, եթէ ոք քերթողարան հրմուտքն արհեստից յումեմնէ ընթերձեալ վերձանիցի մի անճաճ տառ, բառ եւ բանիցս հետազօտեալ՝ աշխատատակ զիս հեղնեցէ, եւ եթէ ոչ բնաւ բարին յիշեցէ, եւ մի երբէք քամահելով ստղտեալ մեղադրեցի, որոյ եւ ես մաղթեմ ի Տեառնէ առ վասն իմաստասիրաց եւս առաւել պերճացուցեալ բարգաւաճեցի եւ զիմ վախճան եղկելոյս առ ի թողութեան մեղաց ի Տեառնէ յուսով արժանցնի որում նմայ վատք յաւիտեանս Ամէն:

Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(Շար. 3 եւ վերջ)